

Bind I er forsynet med omfattende noter og forklaringer, medens bind II er suppleret med navne- og sagregister.

INGER DÜBECK

AAGE RASCH: *Staten og kunstnerne. Bevillinger og meninger under enevælde og folkestyre*. Skrifter udgivet af Jysk selskab for historie 22. Universitetsforlaget i Aarhus, 1968. 219 s. Ill. 40,50 kr.

Den sidste bog, overarkivar Aage Rasch naaede at udgive, ligger et godt stykke uden for den emnekreds, han havde gjort til sin – dansk handels- og kompagnihistorie i den florissante periode. Ved læsningen af *Staten og kunstnerne* faar man uvilkaarligt det indtryk, at netop denne bog stod sin forfatters hjerte overordentligt nær, og i forordet hedder det direkte, at inspirationen var »den overraskende voldsomme diskussion i presse og offentlighed, som opstod efter de første stipendieuddelinger fra Statens Kunstfond...«

Er bogens ydre skolebogsagtigt kedeligt, er teksten til gengæld fængslende og tankevækkende. Naar undertitlen meddeler, at ogsaa enevældens kunstopolitik skal behandles, maa det dog tages med forbehold, idet tiden inden 1848 overstaaes paa 30 sider, der nærmest virker som en ouverture. Det er emnets aktualitet, der har interesseret Rasch, og derfor er det hovedsagelig perioden efter juni-grundloven med rigsdagsdebatter, diskussioner i finansudvalget og ministeriets dispositioner, som gøres til genstand for undersøgelsen.

Det første kendte eksempel paa kongelig støtte til en kunstners uddannelse stammer fra 1549, da tegneren Melchior Lorck sendtes ud i Europa; med enevælden blev uddannelsesrejserne hyppigere, for hoffet i København havde direkte behov for kunstnerne. Allerede under Struensee erfarer man, at kunstnerstøtten er et yndet spareobjekt. »Det synes jo at være en grundlov her i landet, at naar der skal spares, begynder man med de kulturelle udgifter« (s. 15). I Guldbergperioden er der tendens til at fremme den nationale kunst; ydelserne kunne ogsaa anvendes til at lokke berømheder som Thorvaldsen og I. C. Dahl hjem til fædrelandet. Folkestyrets skabere fandt, at enevoldsfyrsterne havde været for ødsle, og støtten til kunstneriske formaal blev i 1848 beskaaret med ca. 35% – nu havde man jo heller ikke direkte brug for kunsten. Administrationen af statsydelserne centraliseredes i undervisningsministeriet, men det var dog i den første tid finansudvalget, som i praksis afgjorde til hvem og efter hvilke principper rejsestipendier, faste og midlertidige understøttelser skulle uddeles. Med dannelsen af Det forenede venstre naaede debatten ind i begge Rigsdagens ting, og oppositionen kritiserede, at de samme hæderkronede kunstnere aar efter aar modtog »temporær« støtte – i stedet burde nogle folkelige skolelærerforfattere nyde godt af midlerne. Da Christen Berg fik kontakt med Brandeskredsen, øgedes forstaaelsen for kunsten betydeligt, men der var kræfter, som søgte at dæmme op mod »de moderne«. En voldsom protest mødte i 1879 Holger Drachmanns optagelse paa finanslovsforslaget, hvorfra han burde slettes paa grund af manglende moralsk holdning. Paa et tidspunkt, hvor I. P. Jacobsen havde hovedværker som *Marie Grubbe* og *Niels Lyhne* bag sig, nægtede man at tildele ham støtte, mens ti ubetydelige forfatterinder modtog understøttelse. I provisorietiden gik det ofte saaledes, at man i finansudvalget delte midlerne ligeligt mellem regerin-

gens og oppositionens kandidater. Det var navnlig kultusministeren Jacob Scaenius (1880-91), der mestrede denne kunst; paa den anden side øgede han summen til kunstneriske formaal ganske betydeligt. Et meget usmageligt træk ved tildelingssystemet var den offentlige debat paa Rigsdagen, hvilket fortsatte helt op til 1930'erne; ansøgningerne behandledes med navns nævnelse, og hele landet kunne saaledes deltage i »slagets gang«, som kunne være ret penibel, da mange ordførere var blottet for finfølelse. Eksempelvis karakteriseredes en bog af Agnes Henningsen i 1919 saaledes: »den spreder forargelse og aandelig gift ud over landet, ja kunne lægge spirer til forbrydelser og sindssyge« (s. 119).

I 1915 var man slaaet ind paa en heldig vej, idet det nu blev fast praksis, at Forfatterforeningen raadspurgtes, men da finansudvalget var meget umedgørligt, nedsattes i 1930 et »principudvalg«. Dets betænkning gik fortsat ind for sondringen mellem livsvarige og midlertidige ydelser, og den fastholdt, at disse skulle betragtes som belønninger og ikke erstatninger. Det understregedes endvidere, at kunstnerstøtten var en samfundsinteresse, og at det ikke primært var Rigsdagen, men et ikke-politisk organ, som skulle varetage uddelingen. De politisk-økonomiske konjunkturer kunne dog ikke undgaa at præge bevillingerne til kunstneriske formaal, og som følge af verdenskrisen blev denne post beskaaret med 10% - en reduktion, som først ophævedes i 1939. Krigen havde saavel positive som negative konsekvenser for kunstnerstøtten, idet den nationale vækkelse naturligt kom denne til gode, mens forfattere som Martin Andersen Nexø, Hans Kirk og Soya paa besættelsesmagtens forlangende fjernedes fra finansloven, hvad der fik maleren Johannes Larsen til at give afkald paa sin hædersgave - de tre forfattere fik dog deres støtte ad andre ministerielle kanaler.

Den velvilje, der under krigen sporedes i forholdet til forfatterne, fortsatte ogsaa efter 1945; et første resultat var loven om biblioteksafgiften. Oprettelsen af Statens Videnskabsfond i 1952 inspirerede kunstnersammenslutningerne til at kræve 2% af bevillingerne til offentligt byggeri anvendt til udsmykningen af dette. Kravet og den efterfølgende debat førte til nedsættelsen af en »kunstkommission« repræsenterende de implicerede ministerier, Kunstakademiet, Statens Museum for Kunst, kommunerne og kunstnersammenslutningerne. Tanken om at skabe et fond laa saa at sige i luften, og i 1956 kunne undervisningsminister Julius Bomholt, der i mere end 20 aar havde været fortaler for en saadan idé, fremsætte forslag om oprettelsen af Statens Kunstfond og et mindre hjælpefond med en raadighedssum paa tilsammen 775.000 kr. Efter en hæftig debat i Folketinget blev forslaget vedtaget med 88 stemmer for, seks imod, mens 57 undlod at stemme. Ved lovens revision i 1962 kunne Bomholt som nyudnævnt kulturminister gennemføre en betydelig forøgelse af bevillingerne - nu var stemningen ganske anderledes positiv. Aaret efter nedsattes et udvalg til en »samlet støtteordning for skabende kunst inden for litteratur, musik og bildende kunst«, hvilket resulterede i forslaget om Statens almindelige Kunstfond. De to eksisterende fonds tænkes nedlagt og midlerne overført til det nye, som saa ville betyde en merudgift paa ca. 2 mill. Kunstfondet skulle administreres af tre tremandsudvalg med en funktionstid paa tre aar; disse udvalg (et for hver af kunstarterne) skulle staa til ansvar for et repræsentantskab, hvor »politikere, kunstnere og kunstnerrepræsentanter (kunne) mødes i et fælles ansvarligt arbejde« (Bomholt). Mens midlertidige stipendier og indkøb sorterede under tremands-

udvalgene, var det Folketingets opgave paa disses indstilling at tildele de livsvarige hædersgaver. Forslaget blev i 1964 vedtaget med 124 stemmer mod seks. I denne skikkelse fungerer systemet stadig, idet arkitekter og kunsthåndværkere nu ogsaa er blevet inddraget under fondet.

Efter den kronologiske fremstilling følger et værdifuldt afsnit med økonomiske betragtninger, hvor forfatteren opstiller tabeller over ydelserne i udvalgte aar siden 1860'erne; her anføres de forskellige former for kunstnerstøtte gennem tiden: hædersgaver, faste understøttelser, to-tre aarige og étaarige ydelser, rejsestipendier m.m., og til slut udregnes støtten i procent af ministeriets samlede budget – et forsøg som næppe taaler nøje kritik, og denne statistik maa derfor anvendes med største forsigtighed.

I afslutningen refereres Parkinsons iagttagelse af, at det ofte er de mindste bevillinger, der giver anledning til den største diskussion – at det forholder sig saaledes med statens kunstnerstøtte, demonstrerer den foreliggende bog særdeles tydeligt. Rasch karakteriserer selv sin bog som »et stykke administrationshistorie med et vist kulturhistorisk perspektiv« (forordet) og konstaterer beskedent, at undersøgelsen ikke kan gøre krav paa fuldstændighed. Det kan den naturligvis ikke, men det er givet, at *Staten og kunstnerne* er et veldokumenteret pionerarbejde, baseret paa omfattende og dybtgaaende studier i et enormt primærmateriale. Med sin klare disposition og de nyttige tabeller er den en værdifuld opslagsbog, der læst i sammenhæng skildrer en vigtig side af dansk historie, nemlig grundlaget for hele kunstpolitikken. Samtidig lades læseren ikke i tvivl om, hvor forfatteren selv befandt sig i den voldsomme debat omkring Statens Kunstfond – en institution, som stadig savner forstaaelse i store dele af det danske samfund.

JOHN ERICHSEN

WILHELM ABEL: Geschichte der deutschen Landwirtschaft vom frühen Mittelalter bis zum 19. Jahrhundert. Deutsche Agrargeschichte II. 2., neubearbeitete Auflage. Stuttgart, Verlag Eugen Ulmer, 1967. 361 s. Ill. 16 pl. DM 48.

At de videnskabelige vilkår for et stort land som Tyskland og for et lille som Danmark er vidt forskellige, fremgår slående af en bog som den foreliggende.

På adskillige punkter tillader et rigere kildemateriale en dybere indtrængen i ældre tyske samfundsforhold end i de tilsvarende danske. Men samtidig står det kun alt for klart, at selv en Wilhelm Abel ikke har eller kan få noget egentligt overblik over de utrykte kilder. Abel bygger langt overvejende på trykt materiale, for 1600- og 1700-tallet fortrinsvis på samtidens landøkonomiske litteratur. En signifikativ undtagelse er det prishistoriske stof, der er samlet i det af Abel selv bestyrede Institut für Agrarwesen und Wirtschaftspolitik der Universität Göttingen. De her beroende og udnyttede prishistoriske samlinger illustrerer samtidig det større lands muligheder for at betragte sin egen udvikling i relation til forholdene andre steder (Frankfurt a. M., Krakow, England). Det er naturligt i denne forbindelse at nævne et andet værk af Abel, *Agrarkrisen und Agrarkonjunktur*, hvis 2. Auflage findes anmeldt i HT 12. rk. III, 1-2, s. 268-270. Det prishistoriske står i centrum af Abels interesse og viden, endnu mere end de Wüstungen,